

Nitel Veri Analizinde Miles-Huberman Modeli

Ali Baltacı
Milli Eğitim Bakanlığı, alibaltaci@meb.gov.tr

ÖZ

Bu araştırmada, nitel araştırmalarda kullanılan veri analizi yöntemlerinden Miles-Huberman modelinin kuramsal temelleri ve uygulamaya yönelik stratejileri ele alınmıştır. Bu çalışma özünde nitel veri analizinde araştırmacıların sıklıkla yöntem bilim eksikliklerinden doğan uygulama sorunlarına karşı kavramsal bir zemin oluşturmayı hedeflemiştir. Çalışma ile nitel araştırma verilerinin analizinde eksikliği hissedilen kavramsal zemin oluşturulacak ve uygulamaya dönük stratejiler üzerinde durulacaktır. Bu amaçla belirtilen çerçevede alanyazında sıklıkla vurgulanan nitel desenler taranarak, elde edilen veriler kuramsal boyutta tartışılmış, bunun yanında nitel analiz uygulamalarına yön verecek yöntemler ve stratejiler hakkında bilgi verilmiştir. Çalışma sonucunda, nitel veri analizinin diğer analiz yöntemlerinden oldukça farklı ve öznel bir süreci ifade ettiği, nitel araştırmaya konu olan sorunsal tüm dinamikleriyle ve derinlemesine incelemeye çalıştığı belirlenmiştir. Bu çalışma özellikle Türkçe alanyazında eksikliği hissedilen güncel ve kolaylıkla uygulanabilir nitel analiz yöntemlerindeki eksikliğin tamamlanması amacını gütmektedir. Çalışmanın, nitel araştırma yöntemlerini kullanacak araştırmacılara gerek nitel verilere ilişkin bilgi toplama, araştırma ve gerekse analiz seçimi ve uygulamalarında yol göstereceği umulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Nitel Araştırma, Nitel Veri, Nitel Veri Analizi, Miles-Huberman Modeli

Miles-Huberman Model in Qualitative Data Analysis

ABSTRACT

In this study, the theoretical basis of Miles-Huberman model and strategies for implementation are discussed from data analysis methods used in qualitative researches. In essence, this study aimed to provide a conceptual basis for the problem of the application which often arises from the lack of methodology in qualitative data analysis. The study will focus on conceptual grounds that are lacking in the analysis of qualitative research data and strategies for implementation. For this purpose, qualitative patterns which are frequently emphasized in the frame are scanned and the obtained data are discussed at the theoretical dimension and besides, methods and strategies to guide qualitative analysis applications are given. As a result of the study, it was determined that the qualitative data analysis tried to investigate in depth with all the dysfunctional dynamics which are subject to qualitative research, which is quite different and subjective process from other analysis methods. This study aims to complete the deficiencies in current and easily applicable qualitative analysis methods, which are particularly lacking in the Turkish literature. It is hoped that this study will lead the researcher who will use qualitative research methods in collecting information about qualitative data, researching, and also be selecting and applying analysis.

Key Words: Qualitative Research, Qualitative Data, Qualitative Data Analysis, Miles-Huberman Model

Giriş

Bilim, var olan durumu gözlemek ve gözlem sonuçlarından kuramlar geliştirmenin yanında, var olan kuramların sınanması veya herhangi bir konuda fark edilen bir problemin çözülmesi için çaba sarf edilmesidir. Hangi yöntemle yapılıyorsa yapılsın bilimlerin kökeninde belirli araçların kullanılarak verilerin üretilmesi ve üretilen verilerden anlam çıkarılması yatmaktadır. Bilimin ürettiği bilginin yoğunluğu arttıkça veriden anlam çıkarma yolları da karmaşıklaşmakta ve gelişmektedir. Bu yollardan biri de nitel araştırma yöntemleridir. Nitel araştırma, sosyal olay ve olguların nedenlerinin, sonuçlarının veya detaylarının açıklanmasını sağlayan önemli bir araştırma yöntemidir. Araştırma, belirli bir problemin veya problemlerin, sistemli bir şekilde çözümlenmesi için yürütülen sürecin ifadesidir. Araştırmacı, problemin farkına varıp tanımlama ve çözme uğraşındadır. Bu uğurda araştırmacı, problemi nedenlerine ilişkin bilgiler toplar, bu bilgilerden de çözüme erişir (Wiersma ve Jurs, 2005). Problemlerin çözümüne ilişkin kullanılan yöntemlerden birisi *nitel araştırmadır* (Roberts ve Priest, 2006). Nitel araştırmanın, 20. Yüzyılın başlarında antropoloji, psikoloji ve sosyoloji bilimlerinde, insan yaşamının doğası ve gizemlerini belirleme çalışmaları olarak başladığı görülmektedir (Bogdan ve Biklen, 1982; Malinowski, 1992). Margaret Mead'in 1900'lü yılların

başında Samoa insanları üzerinde yürüttüğü sekiz aylık katılımlı gözlem, nitel araştırmanın ilk ve önemli örneklerindedir. Mead'in bu araştırması toplumsal cinsiyet ve çocuk yetiştirme gibi konuların yeniden sorgulanmasını sağlamıştır (Pollard, 1992). Bu dönemden itibaren hızla gelişen nitel araştırma yöntemleri, bilim dünyasını da değiştirmiş ve olay ve olgulara ilişkin açıklamaların yalnızca nicel değişkenlerle değil; bu olay ve olguların nedenlerinin, sonuçlarının veya ayrıntılarının da önemli olduğu görüşünü egemen kılmıştır.

Tarihsel olarak nitel araştırmaya, doğal olguları belirleme uğraşından hareketle 'doğal araştırma', probleme ilişkin araştırmacının öznel görüşlerini barındırması sebebiyle 'yorumlayıcı araştırma' ve bir konuyu belirli bir sosyal ortam içinde derinlemesine incelemesinden dolayı 'alan araştırması' gibi farklı isimler verilmiştir (Creswell ve Miller, 2000). Nitel araştırma, incelediği probleme ilişkin sorgulayıcı, yorumlayıcı ve problemin doğal ortamındaki biçimini anlama uğraşı içinde olan bir yöntemdir (Lincoln ve Denzin, 1994). Bir problemin çözümüne ilişkin gözlem, görüşme ve metin analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerini kullanan nitel araştırma, daha önceden bilinen veya fark edilmemiş problemlerin algılanması, probleme ilişkin doğal olguların gerçekçi bir şekilde ele alınmasına yönelik öznel-yorumlayıcı bir süreci ifade etmektedir (Seale, 2001). Nitel araştırma, sosyal hayatın akışı içindeki olgulara odaklanır ve bunları ilk elden inceleme uğraşı içindedir (Maxwell, 1992). Modern sosyal yaşamın çok yönlü ve karmaşık doğası, sosyal hayatın temel dinamiklerini belirlemek için kullanılan çok çeşitli bakış açıları ve çözümleme yöntemlerinin kullanılmasına yol açmıştır (Chomsky, 2009). Nitel verilerin analizinde kullanılan ve giderek farklılaşan yöntem ve uygulamalar bulunmaktadır (Kvale,1996). Coffey ve Atkinson (1996), nitel araştırmalarda kullanılacak birçok farklı teknik ve uygulamanın var olma nedeninin, sosyal gerçekliğin derinlemesine incelenmesi ve açıklanmasının karmaşıklığı ve giderek farklılaşan problem algısı olduğunu belirtmişlerdir. Günümüzde nitel araştırma analiz teknikleri, çok sayıda analiz stratejisini ve uygulama biçimini içermektedir.

Bu çalışmada, nitel araştırmalarda kullanılan veri analizi yöntemlerinden Miles-Huberman modelinin kuramsal temelleri ve uygulamaya yönelik ayrıntıları ele alınmıştır. Bu çalışma özünde nitel veri analizinde araştırmacıların sıklıkla topladıkları veri setini tanımına ve yöntembilim eksikliklerinden doğan uygulama sorunlarına karşı kavramsal bir zemin oluşturmayı hedeflemiştir. Bu çalışma, Türkiye'deki araştırmacıların çoğunlukla nitel araştırma yöntemlerini tanımadan ve uygulama tekniklerini tam olarak kavramadan nitel araştırma yapmaya kalkıştıkları, nitel araştırmanın güçlükleriyle karşılaştıklarında ise süreci terk ettikleri gözlemlerden hareketle kurgulanmıştır. Çalışma ile nitel araştırma verilerinin analizinde eksikliği hissedilen kavramsal zemin oluşturulacak ve uygulamaya dönük stratejiler üzerinde durulacaktır. Nitel verilerin analizinde kullanılan tüm yaklaşımları, burada ayrıntıları ile ele almak mümkün olmadığından nicel veri analizinin çalışma mantığına benzeyen Miles-Huberman modeline odaklanılmış ve bu yaklaşım detaylandırılmaya çalışılmıştır. Bu amaçla belirtilen çerçevede alanyazında sıklıkla vurgulanan nitel desenler taranarak, elde edilen veriler kuramsal boyutta tartışılmış, bunun yanında nitel analiz uygulamalarına yön verecek yöntemler ve stratejiler hakkında bilgi verilmiştir. Bu çalışma özellikle Türkçe alanyazında eksikliği hissedilen güncel nitel analiz yöntemlerine odaklanarak bu alandaki eksikliğin tamamlanması amacını gütmektedir. Çalışmanın, nitel araştırma yöntemlerini kullanacak araştırmacılara gerek nitel verilere ilişkin bilgi toplama, araştırma ve gerekse analiz seçimi ve uygulamalarında yol göstereceği umulmaktadır.

Nitel Araştırmaya Başlamak

Herhangi bir araştırmaya başlamadan önce araştırmacıda bir merak dürtüsünün olması önemlidir (Anward, 1997). Hakkında araştırma yapılması planlanan olgunun, sosyal gerçeklik içinde bir problem olarak belirmesi gereklidir. Araştırmacının sosyal problemleri çözme merakı ve isteği, araştırmanın temel motivasyonudur (Eco, 1976). Böylesi bir motivasyon, araştırmacıya, araştırmanın her aşamasında güç verecektir. Nitel bir araştırmada, sosyal gerçekliğe ilişkin problem durumu belirlendikten sonra, bu probleme ilişkin kavramsal çerçeve oluşturmak gereklidir (Balcı, Baltacı, Fidan, Cereci ve Acar, 2012). Kavramsal çerçeve, problemin sınırlandırılıp tanımlanmasını olanaklı kılacaktır (Berelson, 1952). Kavramsal çerçeve oluşturulduktan sonra, araştırma sorularını belirlemek gerekmektedir. Araştırma soruları, nitel araştırmanın her aşamasına yön veren açıklıkta yazılmalıdır (Atkinson, 1992). Araştırma soruları, problem durumunu tanımlamayı ve çalışma alanını sınırlamayı

sağlar. Çalışma alanının sınırlandırılmasıysa, sosyal gerçekliğin özel bir çalışma alanından genele ilişkin sonuçlar çıkarılmasını mümkün kılmaktadır (Feldman, 1995). Çalışma alanının sınırlandırılması, araştırmanın ana problemini çözmek için gerekli verilerin toplandığı alandan tasarruf edilmesini de sağlayacaktır (Garfinkel, 1967). Veri toplamanın sınırlandırılmasıysa örneklem seçiminin ve etkin veri toplama araçlarının belirlenmesiyle mümkün olur. Genel olarak nitel araştırmalarda örneklem, araştırma problemini çözüme eristirecek derinliğe sahip bir nitelikte olan kişi veya gruplardır (Finnegan, 1996). Nitel araştırmanın problemi, kavramsal çerçevesi ve çalışma alanı ile örneklem büyüklüğü belirlendikten sonra, nitel veri toplama araçları kullanılarak ham veriler elde edilmelidir. Ham veriler, gözlem formları, ses kasetleri, görsel kayıtlar gibi çok çeşitli yöntemlerle elde edilebilir (Gee vd., 1992). Ham verilerin elde edilmesi zaman alıcı ve araştırmayı zorlayan bir süreç olduğu kadar, verilerin ayrıştırılması ve düzenlenmesi de çaba gerektirmektedir.

Bir araştırmanın nitel bir desende tasarlanması veri toplama aşamasından itibaren tümevarımcı bir yapıya ihtiyaç duymaktadır. Sosyal olguların nitel araştırma yöntemleriyle incelenmesinde tümevarım, merkezi bir konuma sahiptir. Sosyal olguların kavramsallaştırılması tümevarım ile mümkün olabilmektedir (Baltacı ve Balcı, 2017). Tümevarımla verilerden daha üst soyutlama düzeyindeki kavramlara ulaşılabilir ve kavramlar arasındaki ilişkiler sağlanabilir (Bouma ve Atkinson, 1995; Keller, 1995; Creswell, 2003). Verilerden kavramlara ulaşma çabasında tümevarım önemli olmakla birlikte, kavramların birleştirilerek kuramların oluşturulmasında tümdengelim temel bir gerekliliktir. Nitel veri analizi, araştırma verilerinden hipotezler oluşturulması (tümevarım) ve hipotezlerin sınanması (tümdengelim) olarak birbirini takip eden süreci oluşturmaktadır.

Nitel veri analizi sıklıkla tümevarıma dayanan bir süreci ifade ettiğinden genellikle ‘analizci tümevarım’ olarak adlandırılmaktadır. Analizci tümevarım, sosyal hayatın bütünü oluşturarak evrensel değerlere odaklanılmasıdır (Gilbert ve Mulkay, 1984). Söz konusu evrensel değerler, nitel araştırma sonucunda elde edilmek istenen sonuçlardır (Glesne ve Peshkin, 1992). Modern nitel araştırmalarda analizci tümevarım, sıklıkla nitel verilerden kavram veya fikirleri geliştirmek ve olgular arasındaki bağıntıları sistemli olarak belirleyebilmek için kullanılmaktadır (Bouma ve Atkinson, 1995). Nitel araştırmalarda analizci tümevarımın kullanılmasıyla birbirine karşıt veya ilgisiz gibi görünen olayları ilişkilendirmek veya istisnai durumları, kavramları, kategori ya da fikirleri geçersizleştirmek için kanıtlar aramak olasıdır (Glaser ve Strauss, 1967; Ragin, 1994; Daymon ve Holloway, 2003). Nitel araştırmanın analizci tümevarımsal bir dizgede desenlenmesiyle verilerden kategoriler oluşturmak ve kategorilerden kavramlara ulaşmak için sosyal olgu, örnek veya olayları karşılaştırmak olasıdır. Analizci tümevarım, nitel araştırmaya konu olan problemin doğasına ilişkin önceden yapılmış benzer araştırmalara bir alternatif sunar ve bu araştırmaların benzerlik ve farklılıklarını derinleştirir.

Nitel bir veri setine sahip olan bir araştırmacı, analizinin özüne uygun bir analize başlamadan önce verilerin genellenebilir, yaygınlaştırılabilir, doğrulanabilir olduğundan emin olmalıdır. Bu anlamda analizci tümevarım, veriler özelinden kavramlar geneline soyutlanabilen bir süreci kapsamaktadır. Aşağıda ele alınan ve nitel verilerin analizinde sıklıkla kullanılan model (Miles-Huberman modeli), analizci tümevarımın uygulanmasına dönük kuramsal bir çerçeve ve uygulama modelini içermektedir.

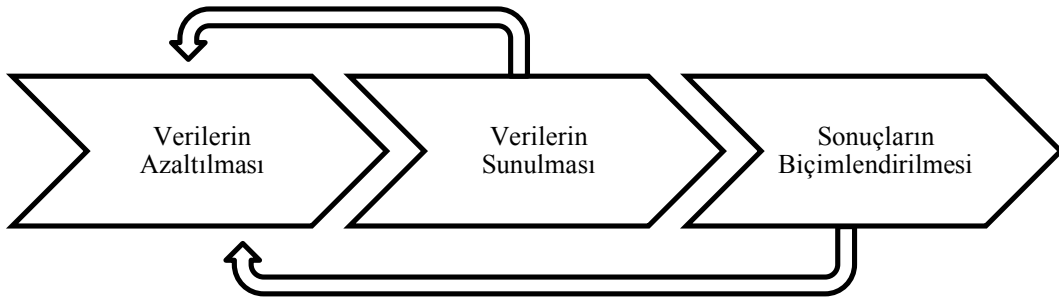
Nitel Veri Analizi

Nitel veri analizine başlamak için öncelikle nitel veriler tıpkı nicel verilerde olduğu gibi saflaştırılmalıdır. Nicel verilerden farklı olarak nitel verilerin saflaştırılması araştırmacı için daha uzun ve sabır isteyen bir süreçtir. Araştırmacı nitel veri setini üzerinde daha kolay çalışabileceği bir forma dönüştürmelidir (Heritage, 1984). Örneğin, ses kaydı ile yapılan bir mülakat sonucunda araştırmacının elinde saatlerce süren karşılıklı konuşma kayıtları mevcuttur. Bu ses kayıtları üzerinde çalışmak ve analiz etmek belirli güçlükler içerdiğinden, araştırmacı, ses kayıtlarını üzerinde daha hızlı ve etkili çalışma yapabileceği bir forma dönüştürmelidir (Jupp, 1996). Bu örnekte araştırmacı için ses kayıtlarını yazıya dökmek, ses kayıtlarının daha etkili bir şekilde nitel analize dâhil edilmesini sağlayacaktır. Bununla birlikte araştırmacı, veri toplama aşamalarından itibaren veri analizini düşünmelidir. Veri toplama çalışmaları sırasında, çalışma alanında ve örneklemle temas halindeyken alınacak notlar, yönlendirmeler, özetler nitel analiz için sağlıklı bir şekilde yürütülmesi için oldukça

önemli katkı sağlar (Lonkila, 1995). Nitel veri analizi farklı türden yöntem ve uygulamalarla yapılabilir de uygulama ve yorumlama açısından çoğunlukla Miles-Huberman modeli kullanılmaktadır. İlerleyen bölümlerde Miles-Huberman modeli açıklanacaktır.

Miles-Huberman Modeli

Sosyal olguların nedenlerini açıklamaya dönük bir model, Miles ve Huberman (1994) tarafından öne sürülmüştür. Bu modele göre, sosyal olgular arasında, temellendirilebilir ve durağan sosyal olguları birleştirebilen bir düzene ve ardışıklığa sahip ilişkiler kurulabilir. Bu ilişkiler bütünü ‘aşkın gerçekçilik’ olarak adlandırılmaktadır. Bu modele göre yapılan analiz: verilerin düzenlenmesi veya azaltılması, verilerin sergilenmesi, sonuçların tasvir edilmesi ve doğrulanması olarak tasarlanan üç temel aşamayı içermektedir (Macdonald ve Tipton, 1996; Woffitt, 1996; Cresswell, 2003; Baltacı, 2017a). Şekil 1’de Miles-Huberman modeli aşamaları görülmektedir.

Şekil 1. Miles-Huberman Modeli (Kaynak: Miles ve Huberman, 1994)

Şekil 1’de Miles-Huberman modelinin genel aşamaları görülmektedir. Araştırmacılar bu aşamaları birbirini izleyen ve etkileyen eş zamanlı akışlar bütünü olarak ele almalıdır (Maxwell, 1992; Roberts ve Priest, 2006; Baltacı, 2017c). Miles-Huberman modelinde nitel veriler öncelikle analiz için kullanılabilir hale getirilmelidir.

Verilerin azaltılması

Nitel araştırma verileri, hacimce oldukça büyük olabilmektedir. İlk tahlilde birbirinden ilişkisiz gibi görünen çoğu veri, sistematik bir düzenleme ile biçimlendirilmelidir (Strauss, 1987). Araştırmacı, analiz boyunca devam eden bir veri azaltma ve düzenleme işini yönetir. Veri azaltımı ve düzenlenmesi süreci analizden ayrı bir durum değildir. Veriler her bir düzenlemeden sonra tekrar ele alınmalı ve süreç analiz boyunca devam etmelidir (Appelton,1995; Strauss ve Corbin, 1998; Poggenpoel ve Myburgh, 2003). Veri azaltımı, analizin erken aşamalarında verilerin düzenlenmesi, gruplara ayrılması veya bölünmesi ve özetler çıkarılmasını içeren bir süreçtir. Araştırmacının, analiz evresinin ilerleyen bölümlerinde temalar, kümeler ve örüntüleri tespit edebilmesi için veri düzenlemesini doğru yapması gereklidir. Veri setine ilişkin notlar almak, verileri özetlemek, verileri basit ilişki kümelerine ayırmak suretiyle bir düzenlemeye gidilmelidir. Böylesi bir düzenleme, verilerin kodlanması sırasında yapılabilecek hata oranını düşürecektir.

Araştırmacı verileri azaltırken kendine özgü stratejileri de kullanabilir. Ancak bu stratejiler veri setine sürekli erişimi ve verilerin analizin her aşamasında tekrar düzenlenmesini engelleyecek şekilde olmamalıdır (Silverman, 1993). Miles-Huberman modelinde veri azaltma süreci analiz boyu devam etmektedir ve araştırmacı süreç boyunca git-gel yaparak veri setine sürekli olarak erişmektedir. Veri azaltılması, verileri kavramlara dönüştürme ve kavramlardan genel açıklamalara gitme gibi analizin sonraki adımlarında da yapılmaya devam eder (Glesne ve Peshkin, 1992; Miles ve Huberman, 1994; Keller, 1995; Cresswell, 2003; Baltacı, 2017b). Böylesi bir sürekli azaltmanın nedeni, somut verilerden soyut kavramlara ulaşmanın zorluğudur. Nitel araştırma verileri somuttur ve bu somut yapılardan daha soyut genellemelere gidilmesi, tümevarımcı bir soyutlamayı gerekli kılmaktadır.

Miles ve Huberman tarafından veri setini biçimlendirmeye ilişkin geliştirilen stratejiler: kodlama ve not alma olarak belirlenmiştir. Kodlama veri setini ilişkileri bakımından parçalara ayırma veya analiz etme; not alma ise veri setine ilişkin yeni sentezler oluşturacak şekilde verileri detaylandırma, anlamlandırma işlemidir.

Kodlama

Miles-Huberman modeli nitel veri analizinde kodlama, analizin sonraki aşamalarına yön veren ilk ve en önemli adımdır. Verilerin azaltılması ve sunulması aşamalarının bir ön koşulu olan kodlama, nitel analizi başlatan ve analiz boyunca farklı aşamalarda devam eden işlemlerdir (Ragin, 1995). Kodlamada veriler, belirli işaretçiler kullanılarak görünür hale getirilir. Bunun yanında kodlama, verilerin belli bir anlam bütünlüğünü yakalamasını sağlar, kodlama ile veriler daha kolay bir şekilde kavramsallaştırılabilir (Keller,1995). Kodlar; verilere ilişkin yönlendirici etiketlerdir. Çoğu araştırmacı kod dizilerine farklı ve kendilerine özgü isimler verebilmektedir. Bu anlamda kodlama öznel bir nitelendirme süreci olduğu kadar, farklı araştırmacılar tarafından aynı veri setinden benzer kodlamaların yapılabilmesine olanak sağlayıcı bir genelliğe de sahip olmalıdır. Bu özelliği ile kodlama hem araştırmacıya ve hem de araştırmaya dâhil olabilecek durumda olan diğer araştırmacılara hitap edebilmelidir (Roberts ve Priest, 2006; Fidan ve Öztürk, 2015b).

Miles-Huberman modelinde, betimleyici kodlar ve çıkarım (örüntü) kodları olarak adlandırılan iki tür kod kullanılmaktadır (Patton, 2002; Marvasti, 2004). Veri setine ilişkin ilk etiketler, verilerin kümelenmesinden farklı bir amaca hizmet etmezler. Bu açıdan ilk kodlama, veri setine ilişkin çok sınırlı bir çıkarıma olanak tanıyan betimleyici kodlardır. Betimleyici kodlar, analizi başlatan bir motivasyon aracıdır. Nicel araştırmaya göre nispeten daha uzun bir analiz sürecine sahip olan nitel araştırmalarda, araştırmacının süreç içinde, analize ilişkin motivasyonunu kaybettiği sıklıkla gözlenir (Maxwell, 1992). Oysa geniş nitel veri setine ilişkin betimsel kodlar, araştırmacının, sürece ilişkin ilgisini canlı tutacaktır (Shenton, 2004; Baltacı, 2017c). Nitel veri setindeki ilk düzey betimleyici kodları, daha derinlemesine çıkarıma olanak tanıyan yorumlayıcı kodlama aşaması izlemektedir.

Betimleyici kodlardan geliştirilen ikinci düzey kodlar (çıkartım kodları), verilerden daha detaylı bilgi alınmasını ve üst düzey çıkarımlar oluşturulmasını sağlayacak ölçüde öznel ve yorumlayıcı olabilir. Bu ikinci düzey kodlama, örüntü kodlamanın bir ön koşuludur. Örüntü kodu, çıkartım kodlarının değişmiş bir hali veya daha fazla yorumlanmış ve geliştirilmiş ‘metakod’dur (Wiersma ve Jurs, 2005). Örüntü kodları, veri setinde elde edilen ilk düzey kodların, anlamlı yapılar halinde bir araya getirilmesidir. Nicel analizdeki faktör yapılarına benzeyen örüntü kodları, daha somut verilerden ilk düzey kodlama ile soyutlanan bilginin bir araya getirilerek analize ilişkin daha soyut kavramların elde edilmesidir. Örüntü kodları, üst düzey bir soyutlamaya olarak adlandırılabilir (Patton, 2002; Marvasti, 2004; Fidan ve Balcı, 2016).

Özetle kodlama, veri analizini başlatan ve analiz süresince devam eden verilerden daha soyut erişilerin elde edilmesini sağlayan bir başkalaştırma veya biçimlendirme faaliyetidir. Başlangıç kodlaması, verileri betimleyici ve alt düzey soyutlamaya imkân veren sınırlı çıkarım sağlarken, örüntü kodlaması, alt düzey kodlamadan gelen soyut bilgileri bütünleştirerek daha üst düzey soyut kavramlara erişmeyi mümkün kılmaktadır. Dolayısıyla iki temel kod türü vardır: sınırlı çıkarım gerektiren betimleyici kodlar ve üst düzey çıkarım gerektiren örüntü kodları. Kodlama, analizin asli işlemi olsa ve analiz süresince devam etse bile analiz sadece kodlama değildir. Aynı zamanda not almayı da içermektedir (Maxwell, 1992; Roberts ve Priest, 2006; Öztürk ve Balcı, 2014).

Not Alma

Not alma veri setini düzenlemenin ikinci temel işlemidir. Ancak bu, analiz sürecinin ikinci aşaması olduğu anlamına gelmemektedir. Bu işlemler ardışık değildir. Not alma, kodlama ile birlikte analizin başında başlamaktadır (Kvale, 1996). Kodlama yapılırken herhangi bir düzeyde araştırmacının aklına yeni fikirler gelebilir. Bunlar, fikirlerin kaydedildiği notlar haline dönüşür Glaser, 1978; Miles ve Huberman, 1994. Alanyazında Glaser’in not tanımı yaygın olarak kullanılmaktadır. Glaser’e göre (1978) not, araştırmacının kodlama yapılırken aklına gelen kodlar ve bunlar arasındaki ilişkiler hakkındaki fikirlerin yazılı olarak kuramlaştırılmış bir cümle, paragraf veya

birkaç sayfa halinde olabilir; araştırmacının, verilerle ilgili belki sınırlı soyut kavramsal değerlendirmesine dayalı önyargıları ve fikir oluşumunu açığa çıkarır.

Araştırmacının, sürece ilişkin yaşantısını kaydetmesi de bir not almaktır ve veri analizinin yönelimi için önemlidir. Bunun yanında verilerin kodlanması sırasında akla gelen küçük detaylar, görüşme formlarının ve diğer özet sayfalarının kenarlarına alınmış küçük hatırlatıcılar dahi not alma olarak adlandırılır (Silverman, 2001). Şu halde veri azaltımında kullanılan notlar farklı şekillerde ve araştırmacıya özgü olabilir. Ancak genel bir kullanım olarak çalışma alanına ilk temas ve örnekleme yüzleşme sürecini yansıtan detaylı formlar hazırlanması hem not almayı ve hem de kodlamayı ve tekrar kodlamayı kolaylaştıracağından araştırmacılar tarafından sıklıkla kullanılmaktadır. İster öznel bir yöntem ve ister genelde kullanılan bir yöntem olsun notlar, nitel araştırma sürecinin yönelimi ve özüne dair çok fazla detay barındırabilir. Notların öze dair detayları, kuramsal, yöntem bilimsel ve hatta kişisel olabilir. Öze dair ve kuramsal olduklarında, kodlamanın başından itibaren ortaya çıkan kavramlardan daha derin kavramları ima edebilir (Maxwell, 1992; Patton, 2002; Baltacı, 2016). Notlar bir kavramın derinlemesine işlenmesini ve detaylı bir şekilde soyutlanmasını sağlayabilir veya bunu yapmanın yollarını ima edebilir ya da farklı kavramların birbirleri ile ilişkilendirilmesine yardımcı olabilir. Bu son tür not, veri analizinin son aşamasında beliren önermeleri ortaya çıkarmaktadır (Tesch, 1990; Marvasti, 2004; Shenton, 2004).

Öze dair ve kuramsal notlar hakkında önemli bir nokta, kavramsal bir içeriğe sahip olmaları ve sadece basit bir biçimde verileri betimlememeleridir. Bu tür notlar, araştırmacının daha somut olan veri sınıflandırma düzeyinden daha soyut olan kavramsal düzeye geçmesine yardımcı olmaktadır. Bu nedenle analizin, verilerin sunumu ve sonuçlandırılması aşamalarında derinleştirilmesi ve soyut önermeler geliştirmeye doğru yol almasını sağladıklarından, araştırma süresi boyunca kaydedilen notlar, özellikle nitel veri analizinin sonul hedefi olan *tümevarım* için önemlidirler (Cresswell, 2003).

Gerek nitel araştırma süresince ve gerekse kodlamaların oluşturulma süresince kaydedilen notlar, kodlama düzeyinden daha ileri aşamalar olan soyut önermeler geliştirme aşaması arasında önemli bir bağlayıcıdır. Nitel analizi, nicel analizden farklı kılan yön araştırmacının veri oluşturma, veri azaltma ve analiz sürecinde aktif olarak var olmasıdır. Nitel analizde araştırmacının, araştırmaya karşı olan tutumunun disiplinli ve dengeli olması istenir. Disiplin ve dengenin sağlanması için araştırmacının, nitel araştırma başlamadan ve araştırmanın her aşamasında yaşadıklarını kaydetmesi, notlar alması önemlidir (Sapsford ve Abbott, 1996). Not alma, araştırmaya öznel bir dokunuş ve yaratıcılık katan önemli bir unsurdur (Rolf, 2006). Not alma, analizin geliştirilmesinin daha yaratıcı kısmı iken (yaratıcılık ve olayların iç yüzünü anlama örüntüleri ve soyut ilişkileri kavrama açısından gerekli de olsa) kodlama, analizin sistematik ve disiplinli kısmı olarak düşünülebilir. Bu yaratıcı bölüm, doğrulama gerektirmektedir (Atkinson, 1992; Cresswell ve Miller, 2000).

Kodlama ve not alma birlikte, Miles-Huberman modeli nitel analizin temellerini oluşturmaktadırlar. Genellikle verileri azaltmak amacıyla kodlama ile analize başlansa da kodlama, not almanın sürece dâhil edilmesinden çok önce gerçekleştirilen bir işlem de değildir. Nitel analiz kurallara indirgenemez (Balcı, 2015). Fakat bunun sadece bir istisnası vardır, bu kural da akla geldikçe bütün fikirleri kaydetmektir (Glaser, 1978). Kodlama sırasında bir fikir akla geldiğinde kodlama durdurulmalı ve fikir kaydedilmelidir. Daha sonra alınan notlar, analizin ilerleyen aşamalarında kullanmak ve bir araya getirmek üzere dizin haline getirilebilir (Morse vd., 2002). Nitel analiz için verilerin azaltılması, nicel analizde kullanılan veri düzenlemesine benzemektedir. Her iki analiz yönteminde veri azaltmadaki amaç, verilerde önemli bir kayba uğramadan azaltma ve düzenleme yapabilmektir. Nicel analizden farklı olarak nitel analizde veri azaltımı, verileri kendi bağlamı içinde tutmanın önemine vurgu yapmaktadır (Spardley, 1980). Kendi bağlamından koparılmış bir veri azaltımı, analizin sonraki aşamalarında önemli hatalara sebep olabilir (Cresswell, 2003). Nitel veri azaltımı aşamasını verilerin sunulması aşaması takip etmektedir.

Verilerin sunulması

Verilerin sunumu aşamasında araştırmacı, bir önceki aşamada azaltılan verilere ilişkin bilgileri düzenler, sıkıştırır ve birleştirir. Azaltılmamış nitel veriler, üzerinde çalışma yapmak oldukça zordur, bu sebeple ilk aşamada azaltılan verilerin çeşitli sunum yöntemleriyle sistematik bir biçime dönüştürülmesine ihtiyaç vardır. Araştırmacı için sunumu kolaylaştıran grafikler, çizelgeler, ağlar,

şemalar, nedensel modeller gibi pek çok uygulama yöntemi bulunmaktadır. Böylesi yöntemler hem somut verileri düzenleme ve hem de soyutlaştırmaya yardım etmektedir (Seale, 2001). Verilerin sunumunda araştırmacının öznel stratejileri de söz konusu olmaktadır. Bu noktada veri düzenlemesi ve özetlemesini sağlayan her tür sunum araştırmacı tarafından kullanılabilir. Ancak veri sunumu, veri kaybını engelleyecek ölçüde özensiz yapılmamalıdır (Manning ve Cullum, 1994). Gerek öznel ve gerekse yaygın biçimde veri sunum yöntemlerini kullanan araştırmacı, nitel analiz sürecinin aşamalarını daha kolay takip edebilir. Bu bakımdan her bir veri setine ilişkin ilk adımda yapılan azaltım işlemini takip eden her durumda sunumlar yapmak ve bu sunumlardan tekrar veri setine gidip araştırmayı derinleştirmek olasıdır. Veri sunumu, analizin sağlıklı bir şekilde yönetilebilmesini sağlarken daha ileri düzeyde yapılabilecek analizler için temel oluşturur. Bu noktada iyi bir nitel araştırma yapmak isteyen araştırmacı için, verilerin tekrarlanan şekilde azaltımı, sunumu ve tekrar azaltımı oldukça önemlidir (Marvasti, 2004).

Verilerin sunulmasında araştırmacılar, bağlam grafikleri, kontrol listesi matrisleri, şiir biçiminde dökümler gibi kısmi olarak sıralanmış yöntemleri kullanabilirler (Read vd., 2016). Bunun yanında, araştırmacının, araştırma süresince sıralı veya rastgele karşılaştığı olayları sıralaması, önemli olaylar grafikleri oluşturması, olay-durum ağları tasarlaması, etkinlik kayıtlarını tutması, karar modellemesi ve büyüme eğrileri gibi ilişkisel grafikleri oluşturması söz konusu olabilir (Merriam, 1998). Ayrıca araştırmacı, incelediği sosyal problemin içerebileceği sosyal etkiyi de veri sunum aşamasında belirlemelidir. Araştırmacı, roller, rol takımları, sorumluluk ve yetki belirteçleri gibi sosyal etkileşimleri de çeşitli grafikler, tablolar ve diğer gösteri araçlarıyla sunabilir. Bunun yanında kavram haritaları oluşturmak, kavramsal olarak kümelemeler yapmak, veri kategorileri ve temalar oluşturmak, bilişsel haritalar yapmak da sunum aşamasında gerçekleştirilmektedir (Eysenbach ve Köhler, 2002).

Nitel verilerinin azaltımı sonrası yapılan sunumlarda, sosyal durumlar arası gösterimler önemli yer tutar. Araştırılan probleme ilişkin olası çözüm önerilerini keşfetmek ve betimlemek ile çözüm önerileri arasında oluşabilecek farklı ilişkileri belirlemek, araştırmacının sunum aşamasında gerçekleştirilmesi gereken eylemlerdendir. Söz konusu ilişkileri belirleyebilmek için karar ağacı diyagramları, saçılım grafikleri, karşıtlık betimlemeleri gibi farklı teknikler kullanılabilir (Miles ve Huberman, 1994). Verilerin sunumunda, daha önceden yapılmış araştırma sonuçlarına odaklanmak ve alanyazındaki farklı sonuçlarla karşılaştırmalar yapmak önemlidir. Sosyal olgulara ilişkin problemler üzerinde ilk kez çalışılması zor problemlerdir. Tarihsel süreçte daha önceden fark edilmemiş bir sosyal olgu ile karşılaşmak güçtür. Bu sebeple araştırmanın alanyazındaki farklı çalışmalarla desteklenmesi önemlidir (Cresswell, 2003).

Miles ve Huberman (1994), veri sunumu için çizelgeler ve grafikler yapılmasının, verileri görünür kılma ve kavramlaştırmada kolaylık sağlayacağını savunmaktadır. Bununla birlikte, Von Restorff etkisi olarak tanımlanan veri sunum tekniğinin bu aşamada araştırmacılara kolaylık sağlayacağı düşünülmektedir (Ragin, 1994). Genel bir uygulama olarak veri azaltımı sonrası elde edilen yeni verileri belirginleştirmek, sunum aşamasının temel amacıdır. Örneğin bir araştırmacının azaltılmış veri setinden elde ettiği yeni veriler şöyle olsun: “ağaç, sıra, bahçe, kavga, öğretmen”, araştırmacı bu yeni veri setinde vurgulamak istediği veya analizin ileri aşamalarında kavramsallaştırmayı düşündüğü verileri, diğer verilerden ayırarak sunabilir. Yani Von Restorff etkisi yöntemi kullanıldığında araştırmacının yeni veri seti şöyle olacaktır: “ağaç, sıra, bahçe, *KAVGA*, öğretmen”. Burada araştırmacı, analizin ileri aşamalarında kendisine yeni bir yol açacak veriyi diğerlerinden farklı yazarak görünür kılmıştır. Böylesi bir uygulama tekniği bile (Von Restorff etkisi) araştırmanın derinliğini ve analizin güvenilirliğini artırabilir. Miles-Huberman modelinde veri sunum aşamasını sonuçların biçimlendirilmesi ve doğrulanması aşaması takip etmektedir (Patton, 2002; Cresswell, 2003; Read vd., 2016).

Sonuçların Biçimlendirilmesi ve Doğrulanması

Verilerin azaltılması ve sunulmasının aşamalarının nitel analizdeki temel amacı, sonuçlara ulaşmayı kolaylaştırmaktır. Miles-Huberman modelinde sonuçlara ulaşma, nitel analizin başladığı veri azaltımından itibaren gerçekleşen bir süreçtir (Daymon ve Holloway, 2003). Araştırmanın olası sonuçları, nitel analizin her aşamasında yavaş yavaş ilerleyip çeşitlenmektedir (Feldman, 1995). Araştırmacı, analizin ilk aşamalarından itibaren sonuçları kaydedebilir ancak bu sonuçlar, analizin

erken dönemlerinde iyi bir kavramsal perspektife sahip olmayabilirler. Bunun yanında ilk aşamalardan itibaren sonuçlar üzerinde çalışan bir araştırmacı, nitel analizden beklediği derinliği yakalayabilir (Robert ve Priest, 2006). Ancak, nitel araştırma verilerinin tamamı analiz edilmezse ve erken bir sonuca varmak için acele edilirse, nitel analizin derinleşmesi mümkün olmayacaktır. Böylesi bir durumda araştırmadan beklenen etki görülmeyecektir (Wiersma ve Jurs, 2005). Nitel analizin sonuçları, ilk aşamalardan itibaren önerme ifadeleri şeklindedir ve analiz süreci boyunca doğrulanmaları gerekir. Doğrulan her önerme belirgin bir hükme dönüşecektir (Miles ve Huberman, 1994).

Verilerden anlamlı bir bütün oluşturmak ve araştırmanın ana sorunsalı olan sosyal olgunun çözümü için anlamlı bütüncül sonuçlara gitmek nitel veri analizinin son aşamasıdır. Bu aşamada araştırmacı çeşitli anlam oluşturma stratejilerini kullanır. Araştırmacı, nitel analizin erken aşamalarında verilere ilişkin örüntü ve temaları not etmelidir. Böylesi bir kaydetme davranışı, veriler arasındaki akla yatkınlığın belirlenebilmesi için yapılmaktadır (Read vd., 2016). Bununla birlikte verileri kümeleyerek çeşitli veri birikimleri oluşturmak da önemlidir. Araştırmacı kümelediği verileri (temalar), metafor oluşturmak için kullanabilir. Metaforlar, araştırmacının, araştırdığı probleme ilişkin öznel belirteçler olabileceği gibi, verilerden elde edilen alt düzey kavramlar ve kategoriler ile temaları da kapsayan bir çeşitlilikte olabilir (Marvasti, 2004; Shenton, 2004).

Nitel veri analizinde bir araştırmacı, verileri toplar, verileri azaltır, verileri kodlara ayırır ve ayrılan kodları sayarak belirli kategoriler oluşturur. Daha sonra araştırmacı gruplanmış kodlardan oluşan kategorilerden temalar oluşturur (Patton, 2002). Temalar arasındaki ilişkilerin incelenmesi ve karşılaştırmalar yapılması, nitel veri analizinde sonuçların biçimlendirilmesi aşamasında gerçekleşmektedir (Read vd., 2016). Temaları belirleyen araştırmacı, temaları birbiri ile sınıflayarak yani parçalardan bütüne giderek (tümevarım) faktörlere ulaşmaktadır (Jupp, 1996). Faktörlere ayırma işlemi, nicel bir yöntemi andırırsa da esasen nitel veri analizinde faktörler, üst düzey soyut kavramsallaştırmalardır. Bu özelliğiyle faktörler arasındaki var olan ilişkilerin belirlenmesi de söz konusudur (Merriam, 1998). Birbiriyle çakışan veya kesişen faktörlerin tespit edilmesi ile mantıksal bir kavram dizgesi oluşturmak mümkündür. Mantıksal zincirler, nitel veri analizinin son aşaması olan kavramsal tutarlılığın belirleyicisidir (Shenton, 2004).

Nitel veri analizinin son aşaması bulguların doğrulanmasıdır. Bulguların doğrulanması, elde edilen sonuçların denenmesi ve onaylanmasıyla gerçekleştirilebilir (Merriam, 1998). Bu noktada araştırmacı, araştırma verilerine geri dönmeli ve verilerin kodlamalarını kontrol etmelidir (Miles ve Huberman, 1994). Kodlar, kategoriler, temalar ve diğer tüm aşamalar kontrol edildikten sonra, nitel veri analizi sonucu elde edilen sonuçların, analize sokulan veri setini temsil düzeyi belirlenebilir (Poggenpoel ve Myburgh, 2003). Bu noktada araştırmacının, bireysel etkisinden arındırılmış bir kodlama yapması durumu olanaksızdır. Böylesi bir durumla baş edebilmek için farklı kodlayıcılar tarafından aynı veri setine ilişkin kodlama yapılması önemlidir. Genel bir kural olarak farklı kodlayıcılar tarafından kodlanan veri setinin, benzerlik oranı önemlidir (Fidan ve Öztürk, 2015a). Bu benzerlik oranı aynı zamanda nitel araştırmanın güvenilirliğini belirlemektedir. Miles ve Huberman modelinde içsel tutarlılık olarak adlandırılan ve kodlayıcılar arasındaki görüş birliği olarak kavramsallaştırılan bu benzerlik: $\Delta = C \div (C + \partial) \times 100$ formülü kullanılarak hesaplanabilir. Formülde, Δ : Güvenirlik katsayısını, C : Üzerinde görüş birliği sağlanan konu/terim sayısını, ∂ : Üzerinde görüş birliği bulunmayan konu/terim sayısını ifade etmektedir. İçsel tutarlılığı veren kodlama denetimine göre kodlayıcılar arası görüş birliğinin en az % 80 olması beklenmektedir (Miles ve Huberman, 1994; Patton, 2002).

Araştırma sonuçlarının çeşitlenmesi amacıyla veri seti tekrarlı bir şekilde kodlanmaktadır. Veri çeşitlenmesi, sonuçların ağırlığını ve gücünü arttırmayı amaçlar. Bunun yanında, bazı durumlarda nitel analizi geliştirmek için araştırmacı, çalışma alanına dönerek örneklem üzerinde tekrarlı ve derinleşen ölçümler yapabilir. Böylesi bir yeniden veri toplama, analizin derinleşmesini sağlayacaktır (Rolf, 2006). Nitel analizde, sonuçlara ilişkin kanıtları ağırlıklandırma olarak da adlandırılan derinleştirme, soyut kavramlar arasındaki ilişki bütünüdür. Derinleşme, uç verileri kullanmayı gerekli kılabilir (Merriam, 1998). Bunun yanında araştırmacı, beklenmeyen veya sürpriz verileri de işe koşarak araştırmayı derinleştirebilir (Silverman, 1993). Ayrıca olumsuz kanıt arama, sonuçlar üzerinde sorgulayıcı çözümler yapma, sonuçları etkileyebilecek sanal ve yapay ilişkileri göz ardı etme gibi

eleştirel bir bakış açısıyla veri analizi sonuçları tekrarlı şekilde incelenmelidir. Ayrıca, veri toplanan örneklem grubuyla araştırma sonuçlarını paylaşmak ve geri bildirimler almak ile alanyazındaki farklı araştırma sonuçlarıyla karşılaştırmalar yapmak, alanyazındaki sapmaları tespit etmenin yanında nitel analizin güvenilirliğini arttırmaktadır (Roberts ve Priest, 2006).

Sonuçların biçimlendirilmesi ve doğrulama, analizin üçüncü ve son bölümüdür; önermelerin geliştirilmesini kapsar ve kavramsal açıdan diğer aşamalardan ayrılır fakat aynı biçimde, onlarla eş zamanlı olarak yürütülebilir (Cresswell, 2003; Shenton, 2004). Bununla birlikte çoğu durumda, sonuç aşamasından sonra veri setine gidilerek yeniden kodlama yapıldığı ve sürecin baştan başlatıldığı bilinmektedir. Miles-Huberman modelinde bu tür tekrarlı analizler, veri setinden daha doygun ve derin bir analiz elde edilmesini sağladığından önerilmektedir. Bunun yanında nitel analiz aşamalarından belki de tarif edilmesi en güç olan, sonuçların biçimlendirilmesi ve doğrulama aşamasıdır (Wiersma ve Jurs, 2005). Çünkü bu aşama, ardışık olmaktan ziyade eş zamanlı olarak gerçekleşen, birbirini kesen ve birbiriyle bağlantılı çok sayıda farklı analiz edici işlemleri kapsamaktadır (Morse vd., 2002). Diğer bir deyişle birçok şey aynı anda devam eder. Araştırmacı, farklı durumlar arasında sıklıkla kaybolabilir veya önemli soyut kavramları analizden çıkarabilir. Bu sebeple analizin tek bir kişinin kodlamasıyla değil fakat aynı zamanda farklı kodlayıcılar tarafından yürütülmesi önemlidir (Patton, 2002). Nitel analizin bu son ve özellikli aşaması olan sonuçların belirlenmesi aşaması, kodlamalardan elde edilen alt düzey soyut kavramlara ilişkin analizin düzenlenmesi ve bütünleştirilmesinin gerekli olduğu noktada başlamaktadır (Seale, 2001). Kodlama ve not alma aşamasından, önümüzde farklı soyutluk derecelerine sahip birçok etiket ve çeşitli türde not kümesi vardır. Bu aşamanın amacı, o zamana dek yapılanları, anlamlı ve tutarlı bir veri görüntüsü içinde bütünleştirmektir (Marvasti, 2004). Özet olarak, “Miles ve Huberman’ın Nitel Analiz Modeli”, azaltma, sunum, sonuç çıkarma olarak üç bileşenden; kodlama, not alma ve öneri geliştirme olarak üç işlemten oluşmaktadır. Modelin oluşturduğu çerçevede nitel bir araştırmayı yöneten araştırmacı, söz konusu modeli diğer modellere göre kolaylıkla uygulanabilir ve somut gerçeklikten soyut ve genellenebilir kuram ve kavramlara ulaşabilir.

Sonuç

İnsan, içinde yaşadığı sosyal sistemi hem bir özne olarak şekillendiren ve hem de sosyal sistem tarafından değiştirilen özellikli bir varlıktır. İnsana ve insanın var olduğu sosyal olguları anlamaya ilişkin yürütülen çalışmaların belirli bir derinlik gerektirmesi fikrinden doğan nitel araştırma özünde, somut bilginin tümevarımcı bir yöntemle işlenmesi ve soyutlaştırılması çabalarıdır. Türkiye’de son yıllarda sosyal bilimler alanında nitel araştırma çalışmaları giderek yaygınlaşmaktadır. Sosyal bilimlerde yapılan nitel araştırmaların yaygınlaşması ile birlikte nitel araştırmalarda nitelikli çalışmalar ortaya koyma ihtiyacının da zorunlu hale geldiği söylenebilir. Her araştırmacının, ister nitel isterse nicel paradigmalarda çerçevesinde yapılmış olsun, kullanıldığı yöntemin ortaya koyduğu ilkeler ve sınırlılıklar doğrultusunda niteliği ve inandırıcılığı değerlendirilmek zorundadır. Nitel araştırmayı nicel araştırmadan ayıran en önemli farklılık araştırmacının süreçlere öznel katılımıdır. Araştırmacıdan kaynaklanan bu öznel nitelik, nitel araştırmacının inandırıcılık, geçerlik ve güvenilirliğini etkilemektedir ki geçerlik, güvenilirlik ve inandırıcılığı sağlamanın önemli bir yolu ise objektif yöntemlerin seçimi ve kullanımınıdır. Bu uğurda nitel verilerin analizi önemli bir yer tutmaktadır.

Sosyal gerçekliğin anlaşılmasında ise nitel araştırma yöntemi önemli bir yer tutmaktadır. alanyazında nitel araştırma verilerinin analizi ile ilgili olarak, farklı araştırmacıların değişik kavramlarla ortaya koyduğu ve nitel araştırmaların, sosyal gerçekliğin anlaşılmasını sağlayacak birçok yaklaşımın olduğu görülmektedir. Araştırmacıların, elde ettikleri verilerin ve ulaştıkları sonuçların inandırıcılığını ortaya koyacak dolayısıyla nitel çalışmanın kalitesini artıracak bu stratejileri kullanmaları gerekmektedir; çünkü araştırmacının niteliği ve sonuçların inandırıcılığı, bilimsel araştırmacının en önemli ölçütlerindedir. Doğal olarak bu kıstaslara uygun şekilde ortaya konulan nitel çalışmaların geniş kitleler tarafından kabul görme olasılığının daha yüksek olacağı vurgulanabilir.

Bu çalışmada odaklanılan Miles-Huberman modelinde nitel analizi gerçekleştiren üç aşama (verilerin azaltılması, sunulması ve sonuçların biçimlendirilmesi) eş zamanlı olarak gerçekleşen ve tümleşik bir yapıdadır. Modeldeki ilk iki aşama (verilerin azaltılması ve sunulması), gerçekte analizin en önemli uygulama stratejisi olan ‘kodlama’ ve ‘not alma’nın gerçekleştiği aşama olması sebebiyle

önem taşımaktadır. Modeldeki son aşama olan ‘sonuçların biçimlendirilmesi ve doğrulanması’nda nitel analizi tamamlamak için, önermelerin belirlenmesine yönelik bir strateji dizgesi bulunmaktadır. Özellikle sosyal bilimlerde çalışma yapan araştırmacıların bu alandaki yaklaşımlardan haberdar olması, veri toplama ve analizine yönelik yaklaşımları bilmesi ve uygulamaya çalışması gerekmektedir. Bu ve benzeri çalışmalar daha nitelikli çalışmaların ortaya çıkmasında önemli roller oynayacaktır.

Bu çalışma Türkiye’de ve Dünya’da sıklıkla kullanılan Miles-Huberman modeli üzerinde durmaktadır. Yalnızca bir modele odaklanan araştırmancının kendi içinde sınırlılığı söz konusudur. Öncelikle üzerinde durulan model oldukça geniş bir bağlamı yansıtmaktadır ve modele ilişkin tüm ayrıntıların ele alınması oldukça güçtür. Nitel araştırmanın öznel doğası gereği, bir araştırmaya ilişkin istenildiği kadar uygulama bilgisine sahip olursa da araştırmacı tarafından yürütülmeyen hiçbir araştırma süreci tam olarak anlaşılabilir. Bu sebeple araştırmacılara, nitel araştırmaya ilişkin genel bir çerçeve çizilmesi ve sürecin yönetiminin araştırmacıya bırakılması nitel araştırmanın en ayrıcalıklı yönüdür. Ancak nitel araştırma, doğası gereği çok çeşitli model, yöntem ve stratejileri içermektedir. Alanyazında farklı model ve stratejilerin kuramsal ve uygulamaya dönük olarak tanıtılması önemlidir. Nitel araştırma yaklaşımlarını kavramlaştırmanın güç olması, Türkçe alanyazında belirli bir eksikliğin oluşmasına yol açmıştır. Bundan sonra nitel araştırma yöntemine ilişkin yürütülecek çalışmaların özellikle uygulamaya dönük stratejileri de içerecek şekilde genişletilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Teşekkür ve/veya Açıklamalar: Katkılarından dolayı değerli hocam sayın *Prof. Dr. Ali BALCI*’ya teşekkürlerimi sunarım.

Kaynaklar

- Anward, J. (1997). "Semiotics In Educational Research", J.P. Keeves (ed.), *Educational Research, Methodology and Measurement: An International Handbook* (2nd Ed.). Oxford: Elsevier içinde 106-111.
- Appleton, J.V. (1995). Analysing qualitative interview data. *Journal of Advanced Nursing*, 22, 993-997.
- Atkinson, K.P. (1992). "The Man of Professional Wisdom", M.M. Fonow ve J.A. Cook (ed.), *Beyond Methodology: Feminist Scholarship as Lived Research*. Bloomington ve Indianapolis, IN: Indiana Un. Press, S.16-34.
- Balcı, A. (2015). *Sosyal Bilimlerde Araştırma*. (12. Baskı). Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Balcı, A., Baltacı, A., Fidan, T., Cereci, C., & Acar, U. (2012). Örgütsel sosyalleşmenin, örgütsel özdeşleşme ve örgütsel vatandaşlıkla ilişkisi: İlköğretim okulu yöneticileri üzerinde bir araştırma. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 47-74.
- Baltacı, A., & Balcı, A. (2017). Complexity Leadership: A Theoretical Perspective. *International Journal of Educational Leadership and Management*, 5(1), 30-58.
- Baltacı, A. (2016). Mentörlük ve göreve başlama. *Pegem AtıF İndeksi*, 0, 289-308. doi:10.14527/899
- Baltacı, A. (2017a). Avrupa Okullarında Dini Simgelerin Yasallığı. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 21 (1), 45-80.
- Baltacı, A. (2017b). Relations between Prejudice, Cultural Intelligence and Level of Entrepreneurship: A Study of School Principals. *International Electronic Journal of Elementary Education*, 9(3).
- Baltacı, A. (2017c). A Comparison of Syrian Migrant Students in Turkey and Germany: Entrepreneurial Tendencies and Career Expectations. *European Journal of Educational Research*, 6(1), 15-27. doi:10.12973/eu-jer.6.1.15
- Berelson, B. (1952). *Content Analysis in Comunication Research*. New York: Hafner.
- Bogdan, R.C., & Biklen, S.K. (1992). *Qualitative research for education: A introduction to theory and methods*. Boston: Allyn and Bacon.
- Bouma, G.D., & Atkinson, G.B.J. (1995). *A handbook of social science research*. Oxford: Oxford University Press.
- Chomsky, N., (2009). *Language and Problems of Knowledge*. M.A.:MIT Press.
- Coffey, A. & Atkinson, P. (1996). *Making sense of qualitative data: Complementary research strategies*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Creswell, J.W. (2003). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. California: Sage Publications Inc.
- Creswell, J.W., & Miller, D.L. (2000). Determining Qualitative Research Methods. *Theory Into Practice*, 39, 124-130.
- Daymon, C., & Holloway, I. (2003). *Qualitative Research Methods in Public Relations and marketing communications*. London: Routledge.
- Eco, U. (1976). *A Theory of Semiotics*. IN: Indiana Un. Press.
- Eysenbach, G., & Köhler, C. (2002). How do consumers search for and appraise health information on the world wide web? Qualitative study using focus groups, usability tests, and in-depth interviews. *Bmj*, 324(7337), 573-577.
- Feldman, M. (1995). *Strategies for Interpreting Qualitative Data*. CA: Sage.
- Fidan, T., & Balcı, A. (2016). Principal Proactivity: School Principals' Proactive. *Applied Chaos and Complexity Theory in Education*, 29.

- Fidan, T. & Öztürk, İ. (2015a). Perspectives and expectations of union member and non- union member teachers on teacher unions. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi - Journal of Educational Sciences Research*, 5 (2), 191-220.
- Fidan, T., & Oztürk, I. (2015b). The relationship of the creativity of public and private school teachers to their intrinsic motivation and the school climate for innovation. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 195, 905-914.
- Finnegan, R. (1996). "Using Documents", R. Sapsford ve V. Jupp (ed.), *Data Collection and Analysis*. London: Sage içinde 138-151.
- Garfinkel, H. (1967). *Studies in Ethnomethodology*. NJ: Prentice-Hall.
- Gee, J.P., Michaels, S., O'Connor, M.C., & Jackson, M. (1992). "Discourse Analysis", M.D. Le Compte, W.L. Milroy ve J. Preisse (ed.) *The Handbook of Qualitative Research in Education*. San Diego, CA: Academic Press 227-291.
- Gilbert, G.N. & Mulkay, M.J. (1984). "Opening the Pandora's Box: A Sociological Analysis of Scientists", *Discourse*. Cambridge: Cambridge Un. Press.
- Glaser, B. & Strauss, A. (1967). *The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research*. Chicago: Aldine.
- Glaser, B. (1978). *Theoretical Sensitivity*. Mill Valley, CA: Sociology Press.
- Glaser, B. (1992). *Basics of Grounded Theory Analysis*. CA: Sociology Press.
- Glesne, C., & Peshkin, A. (1992). *Becoming qualitative researchers an introduction*. London: Longman Group Ltd.
- Heritage, J. (1984). *Garfirikel and Ethnomethodology*. Cambiridge: Polity Press.
- Jupp, V. (1996). "Documents and Critical Research", R. Sapsford ve V. Jupp (ed.), *Data Collection and Analysis*. London: Sage içinde 298-316.
- Keller, U. (1995). *Qualitative Data Analysis: Theory, Methods and Practice for Researchers*. London: Sage.
- Kvale, S. (1996). *Interviews: An introduction to qualitative research interviewing*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Lincoln, Y.S. & Denzin, N.K. (1994). *Handbook of Qualitative Research*. CA: Sage.
- Lonkila, M. (1995). "Grounded Theory as an Emerging Paradigm for Computer Analysisted Qualitative Data Analysis". U.Keller (ed.), *Computer-Aided Qualitative Data Analysis*. London: Sage içinde S. 41-51.
- MacDonald, K. & Tipton, C. (1996). "Using Documents", N.Gilbert (ed.), *Researching Social Life*. London: Sage içinde 187-200.
- Malinowski, B. (1992). *Bilimsel bir kültür kuramsi*. (Çev. Özkal, S.). İstanbul: Kabalıcı Yayınları.
- Manning, P.K. & Cullum-Swan, B. (1994). Narrative, Content and Semiotic Analysis. *Qualitative Research Methods*. CA: Sage içinde 167-290.
- Marvasti, A.B. (2004). *Qualitative research in sociology*. London: Sage Ltd.
- Maxwell, J.A. (1992). Understanding in qualitative research. *Harvard Educational Review*, 62, 979-1000.
- Merriam, S. B. (1998). *Qualitative Research and Case Study Applications in Education. Revised and Expanded from " Case Study Research in Education"*. Jossey-Bass Publishers, 350 Sansome St, San Francisco, CA 94104.
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded Sourcebook*. (2nd ed). Thousand Oaks, CA: Sage.

- Morse, J.M., Mayan, M., Spiers, J., Barrett, M., & Olson, K. (2002). Strategies in qualitative research. *International Journal of Qualitative Methods*, 1, 1-19.
- Öztürk, İ. & Balcı, A. (2014). Millî eğitim bakanlığının 652 sayılı kanun hükmünde kararname ile yeniden yapılandırılmasına ilişkin Ankara ili kamu ilkokul ve ortaokul yöneticilerinin görüşleri. *Journal of Educational Sciences Research*, 4 (1), 213-241
- Patton, M.Q. (2002). *Qualitative research and evaluation methods* (3rd Ed.). London: Sage Publications, Inc.
- Poggenpoel, M., & Myburgh, C. (2003). The researcher as research instrument in educational research: A: Research instrument. *Education*, 124, 418-421.
- Pollard, M. (1992). *Margaret Mead*. (Çev. Onat, L.). Ankara: İlkaynak Kültür ve Sanat Ürünleri.
- Ragin, C.C. (1994). *Constructing Social Research*. Thousand Oaks, CA: Pine Forge.
- Read, S. T., Toye, C., & Wynaden, D. (2016). Experiences and expectations of living with dementia: A qualitative study. *Collegian*.
- Roberts, P., & Priest, H. (2006). Qualitative Research in Social Sciences. *Nursing Standard*, 20, 41-45.
- Rolf, G. (2006). Qualitative Research. *Journal of Advanced Nursing*, 53, 304-310.
- Sapsford, R. & Abbott, P. (1996). "Ethics, Politics and Research", R. Sapsford ve V.Jupp (ed.), *Data Collection And Analysis*. London: Sage içinde 317-342.
- Seale, C. (2001). Qualitative methods. *European Journal of Cancer Care*, 10, 131-136.
- Shenton, A. (2004). Strategies for qualitative research projects. *Education for Information*, 22, 63-75.
- Silverman, D. (1993). *The Interpreting Qualitative Data: Methods for Analyzing Talk, Text and Interaction*. London: Sage.
- Silverman, D. (2001). *Interpreting qualitative data: Methods for analysing talk, text and interaction*. London: Sage.
- Spradley, J.P. (1980). *Participant Observation*. New York: HR&W Inc.
- Strauss, A. (1987). *Grounded Theory in Practice*. New York: Cambridge Un. Press.
- Strauss, A., & Corbin, J. (1998). *Basics of qualitative research: techniques and procedures for developing grounded theory* (2rd Ed.). London: Sage.
- Tesch, R. (1990). *Qualitative Research*. Basingstoke, Hants (UK): Farmer.
- Wiersma, W., & Jurs, S.G. (2005). *Research methods in education: An introduction*. Boston: Ally and Bacon.
- Wooffitt, R. (1996). "Analysing Accounts", N.Gilbert (ed.), *Researching Social Life*. London: Sage içinde 287-305.

Extended Abstract

The man is a featured entity that shapes the social system in which he lives and is modified by the social system. Qualitative research arising from the idea of the need for a certain depth of studies on human and human social phenomena is an effort to abstract and abstract concrete information in an inductive way. Qualitative research studies in the field of social sciences have become increasingly widespread in Turkey in recent years. With the widespread qualitative studies made in social sciences, it can be said that the necessity of putting up qualified studies in qualitative studies becomes necessary. Each research, whether qualitative or quantitative paradigms, has to assess its quality and credibility in the direction of the principles and limitations it poses. The most important difference that distinguishes qualitative research from quantitative research is probably the subjective participation of the researcher in the processes. This subjectivity from the researcher affects the credibility, validity, and reliability of the qualitative research, which is an important way of ensuring validity, reliability, and credibility is the selection and use of objective methods. The analysis of qualitative data is an important part of this process.

Research is the process of a systematic analysis of a particular problem or problem. The researcher tries to identify and solve the problem. Qualitative research is one of the processes of producing knowledge that is meant to understand people's lifestyles, stories, behaviors, organizational structures and social change. Qualitative research is based on the critique of the ontological, epistemological, and axiological assumptions of the quantitative research paradigm. Qualitative data analysis is a process in which the researcher organizes data, separates them into analysis units, generates patterns, reveals important variables, and decides which information should be reflected in the report. In this study, the theoretical basis of Miles-Huberman model and strategies for implementation are discussed from qualitative data analysis methods. This study aimed to provide a conceptual basis for the problem of the application which often arises from the lack of methodology in qualitative data analysis. And it will focus on conceptual grounds that are lacking in the analysis of qualitative research data and strategies for implementation. For this purpose, qualitative patterns which are frequently emphasized in the frame are scanned and the obtained data are discussed at the theoretical dimension and besides, methods and strategies to guide qualitative analysis applications are given.

Miles and Huberman analyze the process of qualitative data analysis in a sequential three-step classification. From these stages, the first is the "data reduction" stage, which is gathered with various techniques such as observation, interview, and document review. At this stage, the dataset that has been collected from the area and pending in the unprocessed state is subjected to sorting, summarizing and transforming. The data reduction phase covers a long period of time until the completion of the research report. In the data reduction process, the researcher decides which data to exclude from the study, which data to use, and how to classify the data set according to the purpose of the research. The second step of data analysis is the process of visualizing the data. In this phase, it is intended that data extracted, summarized and transformed in the course of data reduction are knitted out in a manner to produce certain results. Thus, a dataset that does not yet have a specific meaning becomes more visual and more understandable with the embedding of the data. Miles and Huberman explain the reasoning of visualizing the data with the assumption that the human mind can not handle much information at a certain point. The starting point of this hypothesis is the "gestalt psychology" approach developed by social scientists such as Wertheimer, Köhler, and Koffka. According to this approach, the human mind tends to perceive stimuli as a whole, not as fragments. Miles and Huberman recommend using matrices, graphics, and tables in the process of visualizing the data. In this way, it is aimed to convert the data which are in a disconnected form into a more easily understandable style in accordance with the working principle of the human mind.

The final step of the data analysis process, which Miles and Huberman proposed, is "reaching and confirming the result". A referential qualitative researcher is trying to understand what the data mean that from the beginning of the research period the process is being collected at each stage of the process. At the beginning of the research period, the reality that is hidden in an indeterminate form and in an affirmation of the data is discovered in the last stage and is brought to the surface. Indeed, the researcher is striving to reach a conclusion with an induction-driven method and thus build a theory from the fact that it is collected. However, reaching a definite result based solely on the dataset reveals the validity of this information. At this point, it is also necessary to test the validity of this new information produced by the researcher. In order to achieve this, the researcher sometimes transfers blocks from field notes, in some cases utilizes other research results in the field, or employs different findings in the data set to support an argument. As you can see, Miles and Huberman's data analysis process consists of a series of sequential steps. At the end of the process, the validated results are tried to be reached.

The researcher focusing only on one model has its own limitations. First of all, the model that is being addressed reflects a very broad context and it is very difficult to handle all the details of the model. It is important to introduce different models and strategies in the field of literature in a theoretical and practical way. The difficulty of conceptualizing qualitative research approaches has led to a certain lack of Turkish language skills. It is then necessary to extend the work to be carried out on the qualitative research methodology to include particularly oriented strategies.